

עניינים נחוצים

ממורנו הגר"י טשזנר שליט"א
דומ"צ קהל עדת חרדים אופקים

קריאת התורה בתענית ציבור

בתורה - יעלה, ובשאר ימים וכן במנחה, יש דעות בין הפוסקים, שיש אומרים שיש בזה חשש ברכה לבטלה, שלא תקנו הקריאה אלא בשביל המתענים, ע"כ לכתחילה ישתדל שלא יקראו אותו (כגון שיצא מבית הכנסת לפני הקריאה וישמע הקריאה מעזרת נשים וכדומה), ואם קראו לו יאמר שאינו מתענה ולא יעלה. ואם מתבייש מזה, אם עדיין לא אכל יעלה, אבל אם כבר אכל - לא יעלה (כ"כ בשערי אפרים פ"א ה"י. ועי' מ"ב סימן תקס"ו ס"ק כ"א שכתב, שאם הוא ת"ח ומחמת איזה אונס אירע שלא התענה בת"צ וצר לו לומר להם שלא התענה כדי שלא יהיה חילול השם בדבר, שיוכל לסמוך בשעת הדחק על המקילין ויעלה, ע"כ. ומשמע אף אם כבר אכל).

ד) סדר הקריאה: קוראים לכהן מן "ויחל משה" (שמות ל"ב י"א) עד "אשר דיבר לעשות לעמו" (שם פסוק י"ד), וגוללים הס"ת כשני עמודים ומדלגים פרשת העגל, וקורא ללוי מן "ויאמר ה' אל משה פסל לך" (פרק ל"ד א') עד "אל מול ההר ההוא" (שם פסוק ג'), וישראל קורא מן "ויפסול" (שם פסוק ד') עד אשר אני עושה עמך" (שם פסוק י').

ה) נוהגין (בני אשכנז ומנהג זו כבר הובא ברוקח ובספר חסידים) כשמגיע הבעל קורא ל- "שוב מחרון אפך" שותק

א) בתעניות ציבור קורין בתורה שלש עליות בפרשת "ויחל משה" בפרשת כי תשא (כפי שמבואר להלן). ואף על גב דבשלהי מגילה [ל"א.] תנן בתעניות [קוראים] ברכות וקללות (פרש"י: ברכות וקללות דאם בחקותי, להודיע שעל עסקי החטא באה פורענות לעולם, ויחזרו בתשובה וינצלו מצרה שהן מתענין עליה). כבר כתב הרמב"ם (בפי"ג מתפלה דין י"ח) דזהו בתעניות שגוזרין הציבור על הצרות המתרגשות ובאות, כמו בצורת ודבר וכיוצא בהם, שמזהירין אותם שיעשו תשובה, ולכן קורין ברכות וקללות, כלומר שכל הצרות הם ע"י מעשינו הרעים, ככתוב בתורה "אם בחקתי" וגו'. אבל התעניתים שעל העבר, ורובן על חורבן בהמ"ק קורין ויחל ע"ש. וזהו ע"פ מס' סופרים (פי"ז הלכה ז') ע"ש. והקריאה מרמז שכמו שכיפר ד' על מעשה העגל ונתן לנו לוחות אחרונות, כן אנו מקווים שיבנה לנו בית המקדש במהרה בימינו, אמן (ערוך השולחן סימן תקס"ו סעיף ב').

ב) קורין ויחל בין בשחרית בין במנחה ואפילו חל בשני וחמישי דוחין קריאת פרשת השבוע משום קריאה זו.

ג) מי שאינו מתענה לא יעלה לתורה. ואם קראוהו לעלות, אם זה בשחרית בשני או בחמישי, שגם בלי הצום היו קוראים

פי שאינם יודעים לקרוא עם הש"ץ מתוך הכתב כ"א בע"פ, וגם בזה לא נהגו לדקדק היטב ותלינן דמסתמא יכול לקרוא עם הש"ץ עכ"פ בע"פ (מ"ב ס"ק ט"ו). ובזמנינו מקילים עוד יותר ומשום דרכי שלום קוראים לתורה גם אנשים שברור שאינם יכולים לקרוא כלל מתוך סה"ת. ומ"מ אין לקרוא אנשים כאלו רק כשהדבר נצרך. וכן הביא בכה"ח (סימן קל"ה סוף אות ט"ז) בשם החיד"א להקל בזה.

יא) כשקורין ויחל בתעניות, והקהל אומרים כמה פסוקים בקול (כמבואר לעיל) יש לבעל קורא וגם העולה לתורה לשתוק עד שיאמרו הקהל פסוקים אלו. ואחר שיסיימו הקהל, יקרא הבעל קורא אותם מתוך ספר התורה כדרכו, וזה העולה לתורה יקרא עמו בלחש. כי הקהל אומרים אותם דרך בקשה, והחזן והקורא אינו רשאים לקרות בלשון בקשה, אלא דרך קריאה בתורה.

יב) ואם מחמת הרגלו העולה לתורה אמר פסוקים אלו עם הקהל, צריך לאחר מכן לקרותם שוב פעם מתוך ספר התורה, ביחד עם הבעל קורא.

בענין הזכרת י"ג מדות וקריאת ויחל

באותו ענין נביא בזה ביאור מהאדמו"ר מקלויזנבורג זצ"ל בענין הזכרת י"ג מדות בסליחות, וקריאת ויחל בתענית צבור משו"ת דברי יציב (חלק אורח חיים סימן רמ"ט)

שאל כבודו על דברות רש"י ז"ל בר"ה (י"ז ע"ב), אהא דאמרי "ויעבור ה' על פניו ויקרא", אר"י אלמלא מקרא כתוב אי אפשר לאמרו מלמד שנתעטף הקדוש ברוך הוא כשליח צבור והראה לו למשה סדר תפלה, א"ל כל זמן שישראל חוטאין יעשו לפני כסדר הזה ואני מוחל להם וכו', אמר רב יהודה ברית כרותה לי"ג מדות שאינן חוזרות ריקם וכו'. ופרש"י שאם יזכירום ישראל בתפילת תעניתם אינן חוזרות ריקם. ותמה מאין לקח רש"י המקור לזה דכאן מיירי בתענית.

מעט, והציבור אומרים בקול "שוב מחרון אפך והנחם על הרעה לעמך" שזהו בקשה להקדוש ברוך הוא שישוב מחרון אפו. והבעל קורא חוזר וקורא "שוב" וגו' בקול רם, שהרי אמרוהו בעל פה ובלא טעמים, ולא מתוך סה"ת. וכן כשהבעל קורא מגיע ל"ויעבור ה' על פניו, ויקרא" צועקין הציבור "ה' ה' וגו' עד "ונקה" כדי להזכיר ה"ג מדות, והבעל קורא חוזר וקורא את זה אחריהם בקול רם. וכן בהגיעו ל"וסלחת" שותק והציבור אומרים בקול "וסלחת לעוננו ולחטאתנו ונחלתנו", והבעל קורא אחריהם.

ו) וראוי להזהר שהש"ץ ימתין עד שיסיימו כולם (לא רק רובם) ואח"כ ימשיך לקרוא, כדי שישמעו כולם את הקריאה מהתורה (מ"ב סימן תקס"ו סק"ג).

ז) והנה מצד הדין כל העולה לתורה צריך לקרוא בעצמו את הקריאה שלו מתוך הכתב של ספר התורה. וכך נהגו בימי קדם, שאז כל אחד היה בקי בניקוד המלים ובטעמי המקרא.

ח) אולם בדורות האחרונים מחמת ירידת הדורות וטעמים נוספים, מעט אנשים בקיאים בכל זה, לכן נהוג כיום לקרוא את הפרשה ע"י בעל קורא. ואף מי שבאמת יודע לקרוא היטב בעצמו, מ"מ משום לא פלוג, נהוג ברוב המקומות שרק הבעל קורא הקבוע קורא את הפרשה בקול.

ט) ומ"מ גם העולה לתורה צריך לקרוא יחד עמו בלחש מתוך ספר התורה שהרי בירך על העליה וחיוב גם הוא לקרוא.

י) דעת השו"ע (סימן קל"ט ס"ב) שמי שאינו יודע לקרוא, אין מעלים אותו לספר תורה. ואם צריכים לקרוא אותו (כגון שהוא כהן או לוי, ואין כהן ולוי אחר לקרוא), אם יוכל עכ"פ לקרוא מלה במלה עם הבעל קורא, מעלים אותו ואם גם זה אינו יכול אינו יכול לעלות.

אולם דעת הרמ"א (שם ס"ג) להקל בזה ולכן נוהגים כהיום לקרוא אנשים אף על

אמר משה 'סלח נא לעונותיהם של ישראל עד סוף כל הדורות' היה עושה כן, לפי שהיה עת רצון, וכן הוא אומר "בעת רצון עניתך" וכו'. אמר הקדוש ברוך הוא, הרי כדברך עשיתי וכו', עיין שם. ועיין בספר חסידים (סי' ר"נ), ומובא במג"א (סי' תקס"ו סק"ב), כשקורין ויחל בתענית שותק החזן הקורא בתורה עד שיאמרו הקהל "שוב מחרון אפך" וגו', וגם "ה' ה' " וגו', לומר כי הקהל אומר אותו כעין תפלה, ומתכוונים לבם בלשון בקשה, והחזן הקורא אינו רשאי לקרות בלשון בקשה, אלא כך עשה משה, והאיך היתה מעשה שמשה בקש וכו' עיין שם. הרי דמפרש "ויקרא" [על] משה, שמשה אמרו דרך תפילה, וכ"ה בתרגום ירושלמי [שמות ל"ד ו'] דצלי משה ואמר ה' וגו'. וכן יש לפרש בפרקי דר"א הנ"ל, דהקב"ה אמר ומשה צעק אחריו, וכן אנו נוהגים לומר בקול רם ומתכוונים כדרך שעשה משה בדרך תפלה ובקשה. ובביאור הרד"ל לפרדר"א שם (אות ע"ז) רצה לפרש דרק משה אמרו ולא הקדוש ברוך הוא, עיין שם שבעצמו הניח פי' זה בצ"ע, אבל באמת מפי' רש"י בחומש שם, וכן מפי' רבינו נסים שבתוס' בר"ה שם בד"ה שלש עשרה, משמע שהקב"ה הוא שקרא ל"ג מדות כדי שילמוד משה וכן עשה משה, ועיין מזה בערוך לנר בר"ה כאן בד"ה ואני.

ומובן לפי' זה מ"ש שם, מלמד שנתעטף הקדוש ברוך הוא כש"צ וכו', משום דבשעת קריאת התורה צריך להתעטף בטלית, וכמ"ש בשערי אפרים (בשער ג' סי' י"ח), ושם בשערי רחמים (ס"ק כ"ב מהמקראי קודש שער ה') שהביא משו"ת מים רבים (ח"ב יו"ד סי' נ"ג) מקור לזה ממימרא דר' יוחנן בשלהי מגילה, האוחז ס"ת ערום נקבר ערום, והיינו אם אוחז ס"ת בלי עיטוף בטלית. וכן הביא שם במקראי קודש מירושלמי חגיגה (פ"ג ה"א) וכל מאן דלא ה"ל גולה וכו' עיין שם. וא"כ ר' יוחנן כאן במס' ר"ה לשיטתו דבשעת קריה"ת צריך להתעטף, וקאמר דגם השי"ת עשה אז כן.

וקריאת התורה ג"כ סדר תפילה מקרי, עיין בירושלמי דר"ה (פ"ד ה"ח) דקאמר "שמעה ה' צדק" זו ק"ש, "הקשיבה רנתי" זו

(א) **וטרם** אענה בישוב דברי רש"י אומר דהכרחו של רש"י ז"ל היה, דאם נפרש בפשיטות שכל זמן שיאמרו י"ג מדות היינו בכל יום, או בפיוטים וסליחות כמנהגנו לומר עכשיו, אז יתעורר עלינו קושיא גדולה איך לא אשתמט בשום מקום שבש"ס ללמדנו מתי ואיזה תפלה ובאיזה נוסח יאמרוהו, דבענין גדול כזה שמובטחים אנו על ידו למחילת עונות לא היה להם לסתום אלא לפרש בהדיא, ודוגמת שאמרו במגילה ל"א ע"א שמשה תיקן להם שיהיו קורין כל דבר בזמנו ומפרש התם בהדיא מה קורין ומתי, כן ה"נ הו"ל לומר שמשה תיקן להם לומר י"ג מדות איך ומתי לאומרם, ולא להסתיר את כל הענין תחת לשונם. וגם מה הלשון יעשו לפני כסדר הזה, ועוד דקדוקים, ומכ"ז הכריח רש"י דלא קאי כאן סתם להזכיר י"ג מדות בעלמא, אלא דקאי על סדר הקריאה שבשעת התפלה בתענית שקורין ויחל.

(ב) **וכדי** להבין כל הענין, מההכרח לחקור אחר שורש הדברים. דהנה מקור הדבר לקרות בתענית פרשת ויחל הוא ממס' סופרים פי"ז ה"ז, ובתענית של ת"ב וז' אחרונות של עצירת גשמים ברכות וקללות אבל תעניות אחרות קורא ויחל משה ומפטיר דרשו ה' עיין שם. וברא"ש בשלהי מגילה שהוא נגד משנתנו שקורין ברכות וקללות, ושאנו מנהגנו עפ"י המס' סופרים. ובכסא רחמים [מהחיד"א] במס' סופרים שם (בתוספות בד"ה ויש), תמה, הלא הרא"ש בעצמו בהל' ס"ת לענין פתוחה וסתומה כתב בפשטות דאנו נקטינן כהירושלמי נגד המס' סופרים, כי מס' סופרים נתחברה בדורות אחרונים, ומדוע נפסוק בזה כמס' סופרים נגד משנתנו דסתמא קתני, עיין שם. אשר ע"כ נראה, דמקור למנהגנו הוא מגמ' דר"ה הנ"ל, דהך כל זמן שישראל וכו' ויעשו לפני וכו', היינו לקרות בתורה ויחל בתענית, ואז הוא עת רצון לזכור י"ג מדות, וכשיעשו כסדר הזה אני מוחל להם.

ואעתיק מש"כ הפרקי דר"א (סו"פ מ"ו), כשמדבר מענין י"ג מדות וז"ל: התחיל משה צועק בקול גדול ואמר "ה' ה'", וגו'. אמר משה לפניו "סלח נא" וכו', ואלו

א"כ העיקר הוא בשעת הקריאה, אלא רבותינו לאחר חתימת הש"ס תקנו לומר ג"כ י"ג מדות בפיוטים וסליחות, אבל מדינא דהש"ס כל הזכרת י"ג מדות שייך דייקא בשעת הקריאה, ולזה פירש"י ביומא דתעניתא דאז קורין ויחל. וכיון דר' יוחנן בגמ' דילן הכי סבירא ליה על אף דר' יוחנן בעצמו סבירא ליה בכמ"ק הלכה כסתם משנה, ובסתמא דמתני' במגילה שם קתני קללות וברכות, א"כ ממילא שמעינן דהכי צריכין אנן למיעבד וקורין ויחל, ומתני' במגילה אולי מיירי בתעניות אחרונות ובת"ב וכמ"ש הרא"ש הנ"ל.

ד) ומה שתקנו דוקא ביומא דתעניתא, הוא משום דיומא דרחמי הוא, דומיא דכ"ד ברכות שתקנו לתענית, ואמרינן בברכות כ"ט ע"א ונמרינהו בכל יומא, ומשני אימת אמרינהו שלמה ביומא דרחמי אנן נמי ביומא דרחמי אמרינן להו עיין שם, ועיין במנורת המאור נר ג' ח"א כלל ג' ח"א סו"פ כ"ה לאחר שהביא גמ' זו כתב, ובכל ימי בקשת רחמים מוסיף בהם בתפלה זכרון י"ג מדות שאנו מובטחין בהקב"ה שאינם חוזרות ריקם מלפניו כדגרסי' בפ"ק דר"ה וכו' עיין שם, ועיין ג"כ בירושלמי פ"ד דברכות ה"ג דדרשו ליענך ה' ביום צרה דהיינו יומא דתעניתא עיין שם.

ובזה יש מקור למנהג אשכנז שלא לומר י"ג מדות בכל יום, כיון דזה אינו שייך רק ליום התענית. ומובן ג"כ מש"כ הרמ"ז באגרותיו (סי' י"ד), ומובא בשערי תשובה (או"ח סי' תפ"ח), שלא לאמר הי"ג מדות ביום טוב דרך בקשה אלא דרך שבח עיין שם, ולהנ"ל יבואר דאדרבה זה שייך ליומא דרחמי. וגם משום כך מובן מה דמביא שם דכשחל בשבת אינו אומר כלל, דאז חמיר יותר דאין לומר בו שום ענין של תחינה, עכד"ק האדמו"ר זצ"ל.

רינון תורה, (ופירשו זה שקורין בתורה, עיין פני משה שם), "האזינה תפלת" זו תפלה, "בלא שפתי" מרמה זו מוסף וכו'. וכ"ה במדרש שוחר טוב (מזמור י"ז), אלא ששם הגירסא מסורסת מסדר הקרא, דקאמר מקודם "האזינה תפלת" זו תפלה, ואח"כ "הקשיבה רנתי" זו רינונה של תורה, "בלא שפתי מרמה" זו תפלת המוספים עיין שם. וכנראה שנקט בדייקא כן, שמזה מקור למנהגינו לקרות בתורה בין שחרית למוסף, ועיין בציון ירושלים לירושלמי שם מ"ש משו"ת תשובה מאהבה (ח"ב סי' רפ"ו). הרי דכל ענין של קריה"ת בסדר התפלה מישך שייך, דהלא בלימוד בעלמא אדרבא מביא הברכ"י (או"ח בסו"ס רפ"ד אות ט"ז) לחד דעה, שאסור ללמוד ולשנות בין תפילת יוצר לתפילת מוסף עיין שם. ובר מן דין בקריאת י"ג מדות שהקהל קורין בתענית צריך להיות דרך תפילה ובקשה, כמ"ש הס"ח הנ"ל, ובתרגום ירושלמי הנ"ל 'וצלי משה'.

ג) וא"כ מובן היטב כוונת רש"י, ותורת אמת היתה בפיהו, דבעת קריאת התורה דפרשה זו דתענית ויחל משה, אז הבטיח שאם יעשו לפני כסדר הזה דייקא, כמו שהיה באותו מעשה שהקב"ה התעטף כש"צ ומשה צועק ה' ה', וכן יתעטף הש"ץ ויקרא בתורה ויענו הקהל, ואז השי"ת מוחל לעונותיהם. וא"כ לא הוצרך הש"ס לפרש יותר, דאנחנו ממילא נדע שזה הוא בתענית, שאז קורין ויחל, ואז הוא הזמן לומר י"ג מדות. ודומיא לזה אמרו במדרש תנחומא [תשא אות ג'] לענין פרשת שקלים, דא"ל הקדוש ברוך הוא, חייך כשם שאתה עומד כעת ונותן להם פרשת שקלים, ואתה זוקף את ראשן, כן בכל שנה ושנה שקורין לפני פרשת שקלים כאילו אתה עומד שם ואתה זוקף את ראשן, ועיין לאא"ז בבני יששכר [מאמרי אדר מאמר ב'].